

УДК 342.922

Тетяна Мацелик,кандидат юридичних наук,
доцент кафедри управління,
адміністративного права і процесу
та адміністративної діяльності
Національного університету
державної податкової служби України**СТАТУС АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ***

Стаття присвячена актуальній проблемі — дослідженню статусу адміністративних судів через призму предмета адміністративного права. Автор приділяє увагу тлумаченню терміна «юстиція» виходячи з його етимологічного значення та наукового розуміння; розкриває структуру статусу адміністративних судів через взаємопов'язані аспекти: як органів, що здійснюють правосуддя, як судів зі спеціальним статусом, покликаних забезпечувати захист прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина в публічній сфері, як суб'єктів адміністративного права.

Ключові слова: адміністративна юстиція, предмет адміністративного права, статус, структура статусу.

Захист прав людини і громадянина у відносинах з публічною владою є досить актуальним питанням для сучасної української правової системи. Одним із способів забезпечення цього захисту, найважливішою гарантією законності є інститут адміністративної юстиції, заснований на принципі поділу влади і покликаний забезпечити обов'язок державних органів, органів місцевого самоврядування, їх службових та посадових осіб здійснювати свою діяльність відповідно до вимог законодавчих і інших нормативно-правових актів.

Адміністративній юстиції як науковій проблемі присвячено багато робіт, в яких вона розглядається в історичному, юридичному і порівняльно-правовому аспектах. Ученими досліджувалася проблема адміністративної юстиції і в царській Росії, і в радянські роки, і в період незалежності нашої держави. Нові тенденції адміністративної юстиції відображені у працях В. Авер'янова, А. Селіванова, В. Стефанюка, Ю. Педька, О. Кузьменко, В. Перепелюка, М. Тищенко та ін., які започаткували дослідження інституту адміністративної юстиції в Україні, проте належної уваги не було приділено проб-

лемі становлення спеціалізованих органів адміністративної юстиції, формування їх статусу через призму предмета адміністративного права, що і зумовило мету дослідження.

Сам по собі термін «адміністративна юстиція» внутрішньо суперечливий, тому що поєднує різні за своєю суттю поняття «адміністрація» і «юстиція». Адміністрація у розумінні діяльності — це управління (з огляду на характер діяльності), а в організаційному плані — це виконавчо-розпорядчі органи державного управління та їх посадові особи. Юстиція — це законність, справедливість, правосуддя [1].

У науці адміністративна юстиція це:

— особливий порядок вирішення адміністративно-правових спорів судами та іншими уповноваженими на те державними органами [2];

— самостійна галузь правосуддя, метою якої є вирішення судами спорів між громадянами і органами управління (адміністрацією) або між самими органами управління (тобто адміністративне судочинство) [3];

— не лише особливий вид судочинства, а й система спеціальних судів або спе-

* Рекомендовано до друку кафедрою управління, адміністративного права і процесу та адміністративної діяльності Національного університету державної податкової служби України.

ціальних судових підрозділів, які здійснюють адміністративне судочинство [4].

Адміністративна юстиція як право утворення в системі сучасного адміністративного права України являє собою адміністративно-судове право. Адміністративна юстиція — це спеціальний вид правосуддя, спрямований на діяльність публічної влади, на вирішення спору про адміністративне право [5].

Основна риса адміністративної юстиції проявляється в її організаційному відокремленні від органів і структур, які реалізують виконавчо-розпорядчі функції. Адміністративна юстиція — це правосуддя, судова гілка влади. Разом з тим, це — окремий інститут адміністративного права.

Звернення до адміністративного права передбачає уявлення про його предмет. Як відомо, під предметом правового регулювання галузі права розуміють сукупність суспільних відносин, які регулюються її нормами. Правові норми групуються за галузями права в силу об'єктивних причин, відповідно до специфіки та існуючих зв'язків між суспільними відносинами. Таким чином, головною підставою, за якою одна галузь права відрізняється від іншої, є предметна своєрідність суспільних відносин, що регулюються цими галузями [6].

До системи суспільних відносин, які становлять предмет сучасного українського адміністративного права, все більше вчених вважають за необхідне включити і відносини у сфері адміністративної юстиції (поряд із державно-управлінськими та адміністративно-юрисдикційними відносинами). Відповідно, постає питання і про лідируючих суб'єктів цих правовідносин та про їх адміністративно-правовий статус.

Латинське слово «status» означає стан, положення. Під статусом суб'єкта права (правовим статусом суб'єкта) розуміють його правовий стан, який характеризується комплексом юридичних прав та обов'язків [7]. Статус — це правове становище громадян, державних і громадських органів, міжнародних організацій [8].

Статус адміністративних судів можна розглядати в таких взаємопов'язаних аспектах:

— як органів, що здійснюють правосуддя і, відповідно, мають ознаки, властиві його суб'єктам;

— як судів зі спеціальним статусом, покликаних забезпечувати захист прав, сво-

бод та законних інтересів громадян від протиправних рішень, дій та бездіяльності суб'єктів владних повноважень;

— як суб'єктів адміністративного права України.

Правосуддя — це діяльність суду щодо розгляду та вирішення справи в межах процесуальних норм, встановлених законом, застосування до правопорушників заходів державного примусу з метою захисту власності, прав і свобод людини і громадянина, прав і інтересів суспільного та державного устрою [9].

Правосуддя в адміністративних справах здійснюється системою адміністративних судів. Відповідно до ст. 124 Конституції України правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції. Народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних. Судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України.

Діяльність адміністративних судів як суб'єктів відправлення правосуддя базується на принципах:

— незалежності судів, що має гарантуватися особливим порядком фінансування судів, матеріальним та побутовим забезпеченням суддів, їх соціальним рівнем;

— відсутності будь-яких інших, крім процесуальних, зв'язків між сторонами;

— самостійності, що полягає у наділенні судів усіма повноваженнями, необхідними для здійснення їх функцій;

— відособленості судів, що означає, що суд посідає у державному механізмі особливе становище, зумовлене специфікою виконуваних ним функцій, умов та порядку його діяльності;

— владного характеру повноважень суду. Вимоги та розпорядження суддів при здійсненні ними правосуддя обов'язкові для всіх без винятку державних органів, юридичних осіб і громадян;

— процесуальної форми відправлення правосуддя [10].

Ці принципи становлять основу правосуддя та забезпечують верховенство права, справедливість, охорону і захист

прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина.

Специфіку діяльності адміністративних судів обумовлюють завдання та предмет адміністративного судочинства.

Завданням адміністративного судочинства є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на підставі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень (ст. 2 КАСУ).

Важливим елементом адміністративного судочинства є його предмет.

Предметом будь-якого судового розгляду, як правило, є правові спори. В окремих випадках суди вирішують питання безспірною характеру, з тим щоб попередити можливе порушення прав та інтересів людини [11].

До компетенції адміністративних судів також належать спірні правовідносини, однак особливістю цих відносин є публічний характер, тобто це правовідносини, що виникають у сфері реалізації публічної влади. Обов'язковою стороною в таких спорах має бути представник публічної влади [12].

Публічно-правовим спором вважаються охоронні правовідносини, тобто відносини, що виникають у публічній сфері внаслідок реального або уявного порушення прав, свобод та інтересів учасників відносин [13].

Встановити публічно-правовий характер спору можна виходячи зі змісту публічно-правових відносин, основними ознаками якого є:

- обов'язкова участь у таких правовідносинах суб'єкта із публічно-владними повноваженнями;
- підпорядкування одного учасника правовідносин іншому — суб'єкту владних повноважень;
- імперативність у правовідносинах;
- домінування публічного інтересу у реалізації таких правовідносин [14].

Як відомо, до публічних галузей права відносять конституційне, адміністративне, фінансове, інформаційне, міжнародне, публічне, кримінальне та процесуальне право [15].

Створення у системі судів загальної юрисдикції системи адміністративних

судів потягло за собою необхідність розмежування компетенції між адміністративними судами та судами загальної юрисдикції, господарськими судами, Конституційним Судом України, громадськими організаціями. Адже предметом адміністративного судочинства є не всі спори публічно-правового характеру, а лише ті, на які поширюється юрисдикція адміністративних судів. Так, ст. 17 КАСУ встановлено, що адміністративним судам підвідомчі:

— спори фізичних і юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності;

— спори з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби;

— спори між суб'єктами владних повноважень з приводу реалізації їх компетенції у сфері управління, у тому числі делегованих повноважень, а також спори, які виникають з приводу укладання та виконання адміністративних договорів;

— спори за зверненнями суб'єкта владних повноважень у випадках, встановлених законом;

— спори щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом та процесом референдуму.

До спорів, що не підвідомчі адміністративним судам, належать спори:

- що віднесені до юрисдикції Конституційного Суду України;
- що належить вирішувати в порядку кримінального судочинства;
- про накладання адміністративних стягнень;

— щодо відносин, які відповідно до закону, статуту (положення) об'єднання громадян віднесені до його внутрішньої діяльності або виключної компетенції.

Таким чином, адміністративні суди мають загальну компетенцію щодо вирішення публічно-правових спорів, за винятком тих, що згідно з Конституцією України чи законом вирішуються в іншому порядку судового провадження.

Викладене бачення основних положень щодо статусу адміністративних судів, на наш погляд, відповідає сучасним тенденціям процесу формування демократичної правової держави та є важливою умовою охорони та захисту прав людини і громадянина.

ПРИМІТКИ

1. Адміністративна юстиція України: проблеми теорії і практики. Настільна книга судді / за заг. ред. О. М. Пасенюка. — К. : Істина, 2007. — С. 16.
2. Шемшученко Ю. С. Адміністративна юстиція / Ю. С. Шемшученко // Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. — К. : Укр. енциклопедія, 1998. — Т. 1: А—Г. — С. 47.
3. Брэбан Г. Французское административное право / Г. Брэбан ; пер. с фр. ; под ред. и со вступ. ст. С. Боботова. — М. : Прогресс, 1988. — С. 27.
4. Педько Ю. Становлення адміністративної юстиції в Україні / Ю. Педько. — К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. — С. 46.
5. Адміністративна юстиція України: проблеми теорії і практики. Настільна книга судді / за заг. ред. О. М. Пасенюка. — К. : Істина, 2007. — С. 35.
6. Общая теория права : учеб. для юрид. вузов / Ю. А. Дмитриев, И. Ф. Казьмин, В. В. Лазарев [и др.] ; под общ. ред. А. С. Пиголкина. — 2-е изд., испр. и доп. — М. : Изд-во МГТУ им. Н. Э. Баумана, 1996. — С. 184.
7. Ямпольская Ц. А. Субъекты советского административного права : автореф. дис. на соискание учен. степени докт. юрид. наук / Ц. А. Ямпольская. — М., 1958. — С. 5, 32.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. — К. ; Ірпін'я : Перун, 2007. — С. 1387.
9. Судебные и правоохранительные органы Украины : учеб. / под ред. проф. А. М. Бандурки. — Х. : Ун-т внутр. дел, 1999. — С. 21.
10. Адміністративна юстиція України: проблеми теорії і практики. Настільна книга судді / за заг. ред. О. М. Пасенюка. — К. : Істина, 2007. — С. 10, 11.
11. Стефанік В. С. Судовий адміністративний процес : монографія / В. С. Стефанік. — Х. : Консум, 2003. — С. 225.
12. Там само.
13. Основи адміністративного судочинства та адміністративного права : навч. посіб. / за заг. ред. Р. О. Куйбіди, В. І. Шишкіна. — К. : Старий світ, 2006. — С. 112.
14. Там само. — С. 113.
15. Тихомиров Ю. А. Публичное право : учеб. / Ю. А. Тихомиров. — М. : БЕК, 1995. — С. 330.

Мацельк Татьяна. Статус административных судов.

Статья посвящена актуальной проблеме — исследованию статуса административных судов через призму предмета административного права. Автор уделяет внимание толкованию термина «юстиция» исходя из его этимологического значения и научного понимания; раскрывает структуру статуса административных судов через взаимосвязанные аспекты: как органов, осуществляющих правосудие, как судов со специальным статусом, призванных обеспечивать защиту прав, свобод и законных интересов человека и гражданина в публичной сфере, как субъектов административного права.
Ключевые слова: административная юстиция, предмет административного права, статус, структура статуса.

Matselyk Tatiana. The status of administrative courts.

Article deals with an urgent problem — the study of the status of administrative courts in prism subject of administrative law. The author focuses on the interpretation of the term «justice» on the basis of its etymological meaning and scientific understanding. It opens the structure of the status of administrative courts in interrelated aspects: as organs administering justice, as the courts with a special status designed to protect the rights, freedoms and lawful interests of individuals and citizens in the public sphere as the subjects of administrative law.

Key words: administrative justice, the subject of administrative law, the status, structure of status.